

САМОСТІЙНО ВЧИТИСЯ – ЦЕ ВЧИТИСЯ САМОСТІЙНОСТІ

Вчитися самостійно молоді люди необхідно навчити. А щоб навчити, до цього треба спонукати, стимулювати. Найпотужніший стимул – усвідомлення того факту, що самостійність є першочисловою самоутвердження і складається із самостійності думки, самостійності слова та самостійності дії – цієї класичної тріади, що характеризує сучасного вільного індивіда. Тому як у становленні молоді особистості, так і у формуванні фахівця будь-якого профілю одним із визначальних складників виступає здатність самостійно вирішувати життєві та професійні завдання. Такій важливій і непростої проблематиці приурочений посібник «Самостійна робота: теорія і практика у професійній підготовці майбутнього вчителя трудового навчання і технологій» авторства доктора педагогічних наук, проректора з наукової роботи нашої академії, професора Валентини Бенери та молодого науковця нашого ЗВО Ірини Цісарук. Книга рекомендована до друку Вченою радою академії. Видання рецензували доктори педагогічних наук, професор Тернопільського НПУ ім. Володимира Гнатюка І.М.Цідило і декан гуманітарно-технологічного факультету, професор кафедри теорії і методики трудового навчання і технологій академії М.С.Курач. Посібник адресно спрямований викладачам закладів вищої освіти, студентам, практикам, вчителям трудового навчання і технологій, а також усім, хто цікавиться проблемами становлення Нової української школи.

У виданні зазначається, що в умовах постійного вдосконалення національної системи освіти одним із важливих завдань виступає організація самостійної роботи студентів ЗВО на засадах вивчення та реалізації національного досвіду, системного зв'язку теорії та практики, «суб'єкт-суб'єктного» характеру взаємин учасників навчального процесу, і наголошується, що саме самостійна робота належить до необхідних умов і дієвих механізмів переходу національної школи на концептуальну позицію «освіта упродовж життя». Йдеться про підготовку кадрів вищої кваліфікації, здатних працювати на засадах інноваційних підходів до реалізації навчально-виховного процесу, власного творчого і безперервного професійного зростання. Такий підхід передбачає поглиблення компетентнісної парадигми, посилення уваги до самостійної освітньої діяльності майбутнього фахівця і забезпечення можливостей вільного вибору особистістю індивідуальної траєкторії професійного розвитку.

За своєю структурою навчальний посібник поділяється на три модулі, кожен з яких вирішує певну групу тематичної проблематики. У першому модулі увага належно віддається історії феномену «самостійна робота». Тут, зокрема, висвітлюється місце такого поняття в наукових працях XIX – початку XX століття, у навчально-методичній літературі та у практиці вищої школи XX – XXI століть. Причому зроблено це з урахуванням вітчизняних і зарубіжних надбань. Змістом другого модуля стали концептуальні засади теорії і практики самостійної роботи майбутнього вчителя трудового навчання і технологій. Автори аналізують досвід професійного розвитку фахівців у вищій школі за кордоном, з'ясовують особливості модернізації самостійної роботи в умовах особистісного і професійного зростання.

У третьому модулі йдеться про спрямування майбутніх педагогів на реалізацію технологічного підходу до професійного навчання, про особливості організації та управління самостійною роботою студента у практикумах, арт-студіях, тренінгах і майстер-класах із використанням інноваційних технологій і технік навчання.

У навчальному виданні наголошується, що інноваційний розвиток суспільств вимагає формування випереджувальної освітньої політики, зокрема прогностичності у професійній підготовці фахівців для різних галузей виробничої і невиробничої сфер сучасного соціуму. Саме тому основним завданням сучасного розвитку національної освіти визначена підготовка і виховання кадрів високої кваліфікації, здатних працювати на засадах інноваційних підходів до організації навчально-виховного процесу та реалізовувати завдання художньо-технічної діяльності у школі на принципах компетентнісного підходу, творчості і співпраці з усіма учасниками педагогічного процесу.

Автори посібника пропонують таке формулювання досліджуваного феномена: самостійна робота в освітньому процесі – це спільна діяльність викладача і студента з метою виховання самодіяльної особистості для самостійного засвоєння знань і вмінь, для індивідуальної діяльності власними силами. У загальному, самостійна робота студентів – це цілісний наскрізний процес здобуття вищої освіти шляхом фундаментальної наукової, професійної та практичної підготовки фахівців. Якщо за образною формулою, це здійснення студентом «самокерованого навчання», що закладає основи та формує потреби «навчання впродовж усього життя». Підкреслюється особливість процесу формування у студентів потреби і здатності до самостійної навчальної роботи: недостатньо навчити майбутнього фахівця вчитися самостійно, а й необхідно озброїти його навиками створювати власними зусиллями умови для самостійного навчання.

Одним із авторів посібника, професором Валентиною Бенерою, запропонована інтегрована авторська концепція наскрізної організації самостійної роботи студентів в єдності її структурних елементів (концептуального, проєктувального, діагностувального, ціннісно-мотиваційного, організаційного, змістового, технологічного, моніторингового, системоутворювального), яка відображає невід'ємні складові та логіку цілісного навчального процесу підготовки фахівця на засадах принципу самостійності в оволодінні професією та у майбутній професійній діяльності. Однією з передумов реалізації авторської концепції, вважає науковець, виступає гармонізація взаємодії викладача і студента на основі спілкування та допомоги у подоланні пізнавальних труднощів. Це відповідає одній із основних вимог нової парадигми вищої освіти – зміні пріоритетів із традиційного засвоєння знань у ході лекційно-семінарських занять на самостійну пізнавальну діяльність студента, в результаті чого викладачеві відводиться роль компетентнісного консультанта, менеджера самостійної активної роботи студентів. В авторській концепції йдеться про організацію та активізацію самостійної роботи студентів як спільної діяльності з викладачами з удосконалення змісту, форм, методів і прийомів самостійної роботи з метою формуван-

ня позитивної навчальної мотивації, підвищення професійної компетентності майбутніх фахівців на основі їх особистісного зростання. Таким чином, самостійна робота студентів виступає як комплексне інтегративне педагогічне явище з динамічною структурою і становить провідну форму навчальної діяльності студентів вищих закладів освіти.

Наші науковці наголошують, що концептуальні засади професійного зростання вчителя трудового навчання і технологій у процесі самостійної роботи включають три взаємопов'язані елементи: методологічний (комплекс фундаментальних філософських і психолого-педагогічних ідей, що об'єднують загальнонауковий і конкретно науковий підходи); теоретичний (систему параметрів, що формують доцільність і зміст самостійної роботи студента в її спрямованості на поглиблення професійної підготовки); технологічний (цілеспрямоване професійне вдосконалення у процесі самостійної роботи через практичну реалізацію сучасних технологій і моделей навчальної діяльності). Професійний розвиток учителя-технолога розглядається у рамках академічної, професійно-орієнтованої, професійно-технологічної та гуманітарної парадигм на основі принципів компенсаторності (розширення фонових знань студентів їх власними пошуками), праксеологічності (самостійні дослідницькі дії студентів), багаторівневості (покрокове ускладнення змісту самостійної дослідницької діяльності), діалогічності (комунікативна взаємодія у системах «викладач – студент» і «студент – викладач»), прогностичності (виявлення перспектив розвитку), особистісного цілепокладання (здобуття знань із врахуванням особистісних цілей), самоорганізуючої творчості, комплементарності (доповнення класичної лекції діалогічною взаємодією), «суб'єктності та свідомості, що пізнає» і «суб'єктивного контролю» (адекватне усвідомлення смислу і результатів своєї діяльності).

Самостійність індивіда характеризується як необхідна умова і спосіб будь-якого виду діяльності, насамперед розумової, навчальної, пізнавальної. Пізнавальна самостійність виступає якістю особистості, що полягає у здатності та потребі приймати і реалізовувати власні рішення та нести за них відповідальність. Тому особливо важливим є взаємозв'язок між самостійною пізнавальною діяльністю, як особистою рисою суб'єкта пізнання, та самостійною роботою, як процесом і способом набуття знань цим суб'єктом. Завдяки такому взаємозв'язку самостійна робота є формою навчання та ефективним засобом підвищення пізнавальної активності студента.

Загальною тенденцією модернізації освітнього процесу виступає орієнтація на зменшення тижневого аудиторного навантаження студентів і збільшення часу на їх самостійну роботу, надання їм можливості вибору варіативної частини навчального плану та форми навчання, права формувати індивідуально-освітню траєкторію навчання і водночас на підвищення їх відповідальності за результати навчання, за самореалізацію власної освіти, участь у науково-дослідній і художньо-технічній діяльності. У підсумку, студент набуває належного рівня культури самостійної роботи як здатності до життєтворчості у її професійному, особистісному й інших вимірах. Він виростає у фахівця, теоретично і практично здатного організувати власну професійну компетентність і на цій основі формувати програму особистого фахового зростання.

Автори характеризують самостійну роботу студентів в її аудиторному і позааудиторному форматах. До аудиторної самостійної роботи студентів відносять їх діяльність, організовану вчителем в традиційних формах освітнього процесу (лекції, практичні та лабораторні робо-

ти, семінари, колоквіуми). Позааудиторна самостійна робота студентів передбачає їх повсякденну освітню діяльність поза аудиторією із засвоєння навчального матеріалу, вирішення завдань освітньої, наукової та практичної роботи, включених до освітньо-професійної програми підготовки. Автори вказують, що особливість організації самостійної роботи студентів на засадах технологічного підходу у професійній підготовці полягає у проблематизації та варіативності змісту і технологій організації самостійної роботи із врахуванням проблем психологізації освітнього процесу в системі «викладач – студент – практик». Для цього висвітлені поняття освітніх, педагогічних, навчальних технологій; окрема увага приділена інтерактивним технологіям; здійснена характеристика модульного, персоналізованого та бригадно-індивідуального навчання у контексті самостійної роботи студентів.

У посібнику пропонується комплекс навчально-методичного забезпечення самостійної роботи студентів, до якого включені робоча програма навчальної дисципліни, календарно-тематичний план лекційних і практичних занять, опорний конспект лекцій, задачі та завдання до практичних занять, методичні рекомендації до самостійної роботи, вправи та ділові ігри, завдання для контрольних робіт, тестові завдання, візуальні засоби, дистанційні курси, необхідна література, інтернет-ресурси. Такий комплекс дозволяє ефективно застосувати сучасні інтерактивні технології: веб-квести, технології кооперативного та кооперативно-групового навчання, кейс-технології, методи проєктів і моделювання, портфоліо і техник навчання.

Кожна з дев'яти тем посібника має методично обґрунтовану структуру, чітке змістове наповнення, спрямоване на розкриття феномену, основних особливостей, концептуальних засад теорії та практики і модернізації самостійної роботи як засобу особистісного зростання майбутніх учителів трудового навчання і технологій. Виклад тематичних блоків завершується відповідними висновками та комплексом запитань і завдань для самоперевірки та самоконтролю. Якщо запитання спрямовані на перевірку та поглиблення тематичних знань студентів, то завдання сприяють формуванню усвідомленого сприйняття та розуміння навчального матеріалу через характеристику процесів, категорій і понять психолого-педагогічного та конкретного навчально-методичного змісту, через обґрунтування поглядів і підходів вітчизняних і зарубіжних учених до історії, теорії, методики і практики, ролі та місця самостійної роботи у підготовці вчителя трудового навчання і технологій, через аналіз відповідних фрагментів науково-літературних джерел, через конкретну роботу зі словниками, довідниками, покажчиками, питальниками, матеріалами педагогічної практики та педагогічного діагностування, через формування тематичного портфоліо й аналіз тематичних схем і таблиць.

У посібнику подано розгорнутий тезаурус основних понять і категорій теорії та практики самостійної роботи студентів, де здійснено тематично адаптоване тлумачення згаданих понять і категорій та тематичної фахової термінології: видів самостійних робіт, способів, форм і методів самостійного наукового дослідження, а також термінів і понять самостійної виховної роботи, вказані види наукових і навчальних видань. Додатки до посібника здебільшого оформлені у вигляді тематичних таблиць і схем. Список використаних джерел включає 258 позицій, 40 з яких – іноземними мовами.

Посібник, без сумніву, займе належне місце серед фахово-методичних видань у бібліотеці вчителя трудового навчання і технологій сучасної національної школи.

(Сторінку підготував Анатолій БАГНЮК)